

И только лишь 19 декабря 1992 Верховная Рада Украины приняла Закон "Об адвокатуре" № 2887-ХІІ. Согласно, которому адвокатура Украины является добровольным профессиональным общественным объединением, призванным содействовать защите прав, свобод и представлять законные интересы граждан Украины, иностранцев, лиц без гражданства, юридических лиц, предоставлять им различную юридическую помощь. Адвокатура Украины осуществляет свою деятельность на принципах верховенства закона, независимости, демократии, гуманизма и конфиденциальности.

Сейчас же адвокатура Украины является полностью самостоятельным и состоявшимся институтом по защите прав и законных интересов граждан. Действующий на данный момент закон «Про адвокатуру и адвокатскую деятельность» от 5 июля 2012 года, закрепляет следующее определение адвокатуры – адвокатура Украины это негосударственный самоуправляемый институт, который обеспечивает осуществление защиты, представительства и предоставления других видов правовой помощи на профессиональной основе, а также самостоятельно решает вопросы организации и деятельности адвокатуры в порядке, установленном этим законом.

Левченко К.І.

*студентка 5-го курсу факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

АДВОКАТУРА В ПЕРІОД ПАНУВАННЯ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ ЛИТОВСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ШЛЯХТИ (XV – XVI ст.)

Історія адвокатури на українських землях сягає своїм корінням ще часів Київської Русі, проте вона існувала не як окремий інститут, а у зв'язку із судовим представництвом, яке допускалося лише тільки як виняток для деяких категорій осіб (дітей, жінок, людей похилого віку, ченців, глухих) і одержало згодом вільне застосування, перетворившись у професійне заняття особливого класу осіб, які були краще за інших ознайомлені з нормами права і процесу та виконували роль правозаступників, яке стало їх джерелом до існування. Більшість вчених – істориків сходяться на одній позиції, що формування на Україні інституту адвокатури, яка набуває рис професійного характеру, відбувається за часів польсько-литовського правління (XIV–XVI ст.) і пов'язують цей процес з тим, що в названий період звичаєве право витісняється писаним законом у містах та загальнодержавних судах, де запроваджується магдебурзьке (німецьке міське) право (XV ст.). Запровадження магдебурзького права по-перше, закріпило принципи усності, змагальності і гласності судочинства, що і відкрило широкий доступ до нього судових представників – прокураторів, а по-друге, унеможливило здійснення представництва інтересів у суді недосвідченими людьми, адже ведення справи у суді потребувало не лише знань правової сфери, але й практичного досвіду. Дані підстави і сприяли формуванню інституту адвокатури, яка як професія, почала формуватися у містах з магдебурзьким правом і яку юристи того часу вважали необхідним інститутом правосуддя.

У земських судах – містах, де магдебурзьке право не набуло свого поширення, на початку XVI ст. представництво у судах здійснювали переважно писарі; до суду також допускалися і бояри, купці, родичі, приятелі. Проте на перший план за часів польсько-литовської доби у якості захисника виступає прокуратор. Окремо слід відмітити, що основою формування адвокатури є саме судове представництво, оскільки магдебурзьке право не розрізняло правозаступництво (адвокатуру) та судове представництво.

Адвокатуру як самостійний інститут уперше було закріплено у Литовських статутах. Перший Литовський статут 1529 р. поруч із принципом особистої участі особи у судовому процесі закріпив можливість діяти в суді і через представника. При цьому, слід відмітити, що у статуті вживається два терміни «заступники» і «прокуратори», яким присвячені 8 та 9 арт. Деякі вчені ототожнюють дані поняття і вказують на відсутність чітких меж між «заступником» і «прокуратором». Проте ретельне дослідження даного історичного джерела дає змогу дійти до висновку про те, що все ж різниця між даними особами існувала, адже послугами першого користувалися родичі, хворі та немічні люди, послугами іншого - заможні шляхтичі. Варто також наголосити на тому, що до «заступника» та «прокуратора» висувалися і різні вимоги,

зокрема, прокуратор не ніс жодної відповідальності за програну справу, на відміну від заступника, який, у випадку представництва у суді відповідача відповідає за судовим вироком, а останній, в свою чергу, звільняється від будь-якої відповідальності у справі. Окремо варто наголосити на тому, що Перший Статут закріпив положення про те, що прокуратори можуть представляти своїх підзахисних у судах у господарських, кримінальних та цивільних справах, а також повинні мати осілість, що і дає можливість назвати прокуратора спеціалістом, для якого замісництво стало професією і послуги якого оплачувалися, та порівнювати його з адвокатом у сучасному його розумінні. У той же час під «адвокатом», якого у Статуті називають «заступником», ужито ще один синонімічний термін особи, яким позначалися захисні функції у судочинстві Великого Князівства Литовського – «приятель». Приятель за цим артикулом набував статусу захисника чужих інтересів у суді лише за домовленістю, оформленою між підсудним та його захисником спеціальним письмовим документом. При цьому строго каралися особи, які намагалися сфальшувати указаний документ.

Важко погодитися з позицією більшості дослідників литовсько-польського права, які намагаються ототожнити прокуратора з адвокатом. Насправді ж у досліджуваній період термін «адвокат» мав зовсім інше значення і дослівно перекладався як «війт», намісник, на якого покладалося здійснення судової влади в місті. Саме у цьому значенні він і використовувався у Великому князівстві Литовському та в інших країнах Європи.

Подальший розвиток інститут адвокатури отримав у Статутах 1566 та 1588 років. Зокрема, Статут 1566 року не лише закріпив право осіб на правову допомогу у суді, а й передбачив надання безкоштовних послуг тим особам, які не мали можливості його найняти. Окрім того, у досліджуваному Статуті досить чітко розмежовані статуси заступника, як уповноваженої особи відповідача в суді, так і прокуратора (професійного представника особи). Так, в арт. 32 Розділу 4 Статуту 1566 року зазначається, що «коли б хто за позовами або на котрому року припалому не міг на суді бути, як за хворобою, так і за іншими деякими причинами і потребами своїми; тоді прокуратора або уповноваженого свого може замість себе у справі мати». У той же час в арт. 33 цього ж Розділу вказується на те, що «коли б хто не будучи в змозі сам вести справу свою в суді і не вміючи мовити, прокуратора вимагав; тоді суд повинен йому з вряду прокуратора дати і наказати прокуратору від його імені мовити і справу його вести».

Окремо варто наголосити, що досліджуване історичне джерело закріпило ряд вимог, які висуваються до особи, яка могла стати прокуратором, зокрема, у ньому перераховуються його професійні і людські якості, визначаються основи адвокатської етики, відповідальність за ведення справи. Як арт. 34, арт 58 забороняв членам судових вряду займатися адвокатською діяльністю у своїх судових повітах, уточнивши, що в інших судах вони можуть виступати як прокуратори. Прокураторами не могли бути «суддя, підсудок і писар, так теж і ті, хто тільки духовні маєтки держать». У той же час з матеріалів судової практики випливає також, що прокураторами не могли бути люди необачної поведінки, особи, що були впіймані на місці злочину, або записані в книгах «злодейских поволаний», або платили раніше коли-небудь за «злодейство», або відкуповувалися від смертної кари. Вони повинні бути «не воры, не плута, не ябетники, никорыстовники». Окрім того, Статутом також визначалися і моральні якості прокуратора.

Третій статут Великого Князівства Литовського (1588 року) науковці характеризують його як такий, що найдокладніше встановлював порядок судового захисту, адже більшість його норм була присвячена саме судовому представництву. Так, арт. 54 розд. VI Статуту 1588 року дозволяє представництво як у цивільних, так і у кримінальних справах, в арт. 56 йшла мова про необхідність отримання письмового доручення на ведення справи прокуратором, яке визначало межі його повноважень, за винятком особистої присутності сторони, артикул 58 передбачав ряд вимог, яким мав відповідати прокуратор. Найбільш прогресивним артикулом даного Статуту більшість вчених вважають арт. 57, який закріплював норму про обов'язкове призначення прокуратора малозабезпеченим і сиротам «...до того ж, де б хто не міг і не вмів сам мовити і справу свою в суді вести, а через убожество і нестатки свої прокуратора сам собі найняти не міг, як вдови і сироти, і просили б вряду про прокуратора, тоді вряду має такому прокуратора задарма надати і наказати від них у суді відповідати, і прокуратор має у тому вряду послухатись».

Захисника, який відмовлявся від надання безкоштовної правової допомоги позбавляли права практикувати в даному судовому окрузі.

Отже, на підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що інститут української адвокатури зародився ще за часів Київської Русі. Але в цей період діяльність захисника ще не містила ознак професійного характеру. Зародження професійної адвокатури в Україні відбувається в період польсько-литовського правління завдяки запровадженню магдебурзького права у містах та прийняттю Литовських Статутів. Відповідно до останніх, професія прокуратора набуває рис професійної діяльності, а це свідчить про зародження вже професійної адвокатури в Україні, але ще не про її організаційне оформлення. Слід зазначити і те, що в цей час використовується і термін «адвокат», але він мав зовсім інше значення, оскільки стосувався посадової особи – «старости», на якого фактично і покладалося здійснення судової влади в місті.

Медянець Н.С.

*студентка 1-го курсу факультету адвокатури
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ АДВОКАТУРИ УНР В ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

Адвокатура існувала в усі часи і у всіх народів, вона виникла ще тоді, як люди вперше засвоїли форми громадянського устрою. Адвокати завжди брали активну участь у громадсько-політичному житті українського суспільства: займалися просвітництвом, створювали фахові та культурно-освітні громадські організації, надавали вирішального імпульсу економічному життю та, найголовніше, у різні історичні періоди ставали активними учасниками політичних перетворень.

У 1917 р. в історії України відбулися значні суспільні зрушення. Це був рік надзвичайної громадянської активності. Після падіння царату в Російській імперії почали відроджуватися старі та виникати нові громадські організації. У березні виникла Українська Центральна Рада (далі УЦР), яка стала лідером українського національно-визвольного руху, а з часом перетворилася на законодавчий орган влади Української Народної республіки. В ході революційних подій колишні піддані імперії Романових об'єднувалися в різноманітні товариства, спілки, союзи клуби за національними, соціальними, професійними, територіальними ознаками. Адвокати в свою чергу теж не стояли осторонь громадського життя.

З початком революції у Києві була створена Велика адвокатська комісія, до якої увійшли Рада присяжних повірених та представники помічників присяжних повірених. Ця комісія мала взяти на себе усю політичну роботу адвокатів. У її складі були утворені підкомісії – лекційна, законодавча, судова тощо. Втім, робота комісії фактично не розпочалась (Гольденвейзер А. Из киевских воспоминаний // Архив русской революции. – Т. 6. – Берлин, 1923. – С.197).

Більш активно проявило себе Українське правниче товариство (далі УПТ), засноване 30 квітня (13 травня) 1917 року в Києві (Нова рада. – 1917. – № 28. – 2 травня).

Серед членів УПТ були М.Ткаченко (голова), М.Радченко та А.Яковлів (товариші голови), Ю.Гаєвський, Р.Лашенко, В.Войткевич-Павлович, Г.Вовкушевський, Г.Лепеха, Ю.Старицький, Ф.Сумневич, О.Пурик, К.Квітка, О.Мицюк, М.Садовський (Лашенко Р. Українське Правниче Товариство в Києві // Правник. – 1918. – Ч.1).

УПТ активно включилось в український національно-визвольний рух. Деякі видання стверджують, що А.Яковлів як представник адвокатури був обраний до Української Центральної Ради на Всеукраїнському національному конгресі 6-8 квітня 1917 року (Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У двох томах / Упор.: Верстюк В. (керівник) та ін. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – К., 1997. – С.417; Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради: біобібліографічний довідник. – К., 1998. – С.203). Як свідчать джерела, тоді у склад УЦР було обрано 115 осіб, серед них – А. Яковлів у числі дванадцяти «від просвітніх та інших організацій м. Києва» (Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У двох томах / Упор.: Верстюк В. (керівник) та ін. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – К., 1996. – С.63). Тож прямої згадки про обрання А.Яковліва від українських адвокатів немає,